

Az európai uniós szövegekben előforduló szenvédő szerkezetek fordításáról

Kardos Orsolya – Szabó Zsuzsanna

E-mail: kardosorsolya@yahoo.it

E-mail: zsuzsanna.szabo@consilium.europa.eu

Kivonat: A cikk az angol nyelvű európai uniós szövegekben előforduló passzív szerkezetek magyarra fordításának lehetőségeit vizsgálja. Az angollal szemben, ahol a passzivizálható igék teljes morfológiai paradigmával rendelkeznek, a magyarban mára kihalt a passzív igenem, és kialakult a cselekvő igealakok dominanciája. Ennek ellenére a fordítónak több lehetősége is van az ilyen szerkezetek átültetésére: a) lexikai átváltási műveletek: a célnyelvi mondatban a forrásnyelvi passzív mondat nyelvtani alanya továbbra is nyelvtani alany marad, a logikai alany (ágens) pedig sem a forrásnyelvi, sem a célnyelvi mondatban nem jelenik meg; b) grammatikai átváltási műveletek: a célnyelvi mondatban a forrásnyelvi passzív mondat nyelvtani alanya tárggyá, a logikai alany pedig nyelvtani alannya válik, vagy nem jelenik meg. A két nagy kategórián belül rendelkezésünkre álló átváltási műveletek közötti választás minden esetben több szempont (fókusz-topik, téma-réma viszony, statikus-dinamikus értelmezés) egyidejű mérlegelését teszi szükségessé. Általánosságban elmondható, hogy az alkalmazandó átváltási művelet kiválasztásakor döntő fontosságú a mondat-, bekezdés-, illetve szövegszintű kontextus szerepe.

Kulcsszavak: passzív szerkezetek, statikus-dinamikus értelmezés, fókusz-topik kérdések, téma-réma kérdések

Bevezetés

A passzívum mint az elvont/személytelen jelentéstartalmak kifejezési eszköze igen gyakori az európai uniós szövegekben – ahogy általában a jogi szövegekben –, sőt, az sem ritka, hogy egy adott forrásszövegen a jogalkotási folyamat egy adott fázisában végrehajtott változtatások (többek közt) az aktív mondatok passzívvá történő átalakításából állnak. Az indoeurópai nyelvekben tisztán morfológiai eszközökkel végre lehet hajtani az ilyen transzformációkat, a magyarban azonban az aktív-passzív átalakítás nem követ egyetlen általános érvényes sémát.

Nyelvi babonáink közé tartozik, hogy a magyar a passzív szerkezet helyett az aktívát részesíti előnyben, és hogy a passzívum idegenszerűen hat nyelvünkben. Tény, hogy az angollal szemben, ahol minden passzivizálható igének teljes a morfológiai paradigmája (valamennyi aktív ige passzív megfelelője valamennyi igeidőben létezik, folyamatos és befejezett formában is), a magyarban a XIX. század utolsó harmadára eltűntek a D. Bartha (1991) szerint az ugor korra visszavezethető, az ősmagyar kortól fogva mindeddig produktív

-atik/-etik, -tatik/-tetik képzős passzív igealakok (*közhírré tétetik*). Ezzel megbomlott az igenemtípusok egyensúlya, és még inkább megerősödött a cselekvő alakok dominanciája. A szenvedő igékkel sajátos stilisztikai értékük miatt ma már többnyire csak irodalmi művekben találkozunk. Mára sok bizonytalanság és nyelvi babona vette körül az ómagyar korban – nem utolsósorban éppen a fordítói tevékenység nyomán – rögzült létigés szerkezeteket is.

Mivel azonban a passzívumnak az elvont gondolkodásban kitüntetett szerepe van, a magyarban is megvannak a kifejezőeszközei. Lássuk tehát, hogy milyen lehetőségei vannak a fordítónak a passzívum kifejezésére.

1. A tanácsi szövegekben előforduló szenvedő szerkezetek fordításánál használt megoldások

Vizsgálatunkat a szenvedő szerkezetek fordításakor végzett átváltási műveletekre (Klaudy 1994) összpontosítva, több éves fordítói tapasztalatunk során gyűjtött példaanyagra alapozva végeztük el. Elöljáróban megállapíthatjuk, hogy kötelezően elvégzendő, ám korántsem automatikus, mondatszintű (esetleg szövegszintű) átváltásokról van szó.

A szövegben szereplő példák az Európai Unió Hivatalos Lapjában megjelent jogszabályokban, illetve az Európai Tanács honlapján nyilvánosan elérhető dokumentumokban szerepelnek (a dokumentumok száma zárójelben szerepel).

1.1 Lexikai átváltási műveletek

E tisztán szemantikai transzformációk során a célnyelvi mondatban a forrásnyelvi passzív mondat nyelvtani alanya továbbra is nyelvtani alany marad, a logikai alany (ágens) pedig sem a forrásnyelvi, sem a célnyelvi mondatban nem jelenik meg. Mivel az aktív-passzív transzformáció fő jellemzője az, hogy az ágens háttérbe szorul, és helyette egy másik mondatrész (tárgy vagy más bővítmény) lesz a mondat alanya, ezért a passzív mondatok többsége – Siewierska (1984) kutatásai szerint az angol nyelvben a passzív mondatok mintegy 70-80%-a – nem tartalmaz ágenst. Sokszor szerencsés ezért az alábbi lexikai átváltási műveletek alkalmazása, amelyekkel elkerülhetjük az ágens megnevezését a fordításban.

1.1.1 Mediális igék

A mediális (vagy közép-) igék az igealany akaratától, szándékától, közreműködésétől független történést, állapotot, állapotváltozást vagy képességet fejeznek ki. Az állapotot, tulajdonságot kifejező névszókból az alábbi képzőkkel alkotunk mediális igét: *-(s)ul/(s)ül, -od(ik)/ed(ik)/öd(ik), -sod(ik)/sed(ik)/söd(ik), -ódik/-ödik*. A mediális igék azért tudják jól visszaadni a passzív jelentést, mert mindkettőre igaz, hogy nyelvtani alanyuk a logikai (mélyszerkezeti) tárggyal azonos. Ez az egyik leggyakoribb megoldás a tanácsi szövegek fordításaiban:

- (1) When payment *is made* on fixed interest debenture bonds, these are assessed on the basis of their cash value. (868/2008/EK rendelet, HL L 297., 2008.9.4., 18. o.)
- (1a) Ha a fizetés adóslevéllel *történik*, akkor az adóslevél értékét annak napi árfolyama határozza meg.
- (2) Where for those inconsistencies for which no final conclusion *could be reached* at this stage, at least the fact of a possible inconsistency should be mentioned. (2002/113/EK határozat, HL L 49., 2002.2.20., 1. o.)
- (2a) A következetlenségek olyan eseteiben, amikor e fázisban *nem sikerült* azokat végérvényesen tisztázni, legalább az ellentmondás tényét meg kell említeni.
- (3) Efforts to open up national defence markets in Europe *have been intensified*. (10009/09)
- (3a) *Fokozódtak* a nemzeti védelmi piacok európai megnyitására irányuló erőfeszítések.

1.1.2 Funkcióigés szókapcsolatok, avagy terpeszkedő szerkezetek

Rendszerint az alapjelentést hordozó ige *-ás/-és* képzős, esetraggal ellátott főnévi származéka és a *nyer, kerül, talál, történik, áll stb.* (funkció)igék alkotják. E lexikalizálódott szókapcsolatok feladata a főnévi jelentéstartalom igésítése, gyakran helyettesíthetők a névszó tövéből képzett igével. A nyelvvelő irodalom rendszerint a passzívum hibás megoldásainak tartja ezeket a formákat: Grétsy és Kovalovszky (1985) és Balázs (2002) terjengős kifejezésekről, Jászó (2004) terpeszkedő kifejezésekről beszél. Ezzel szemben B. Kovács Mária (1999) a funkcióigés szerkezetek jogi szövegekben való használatát vizsgálva megállapítja, hogy ez a megoldás többnyire nem öncélú, hanem szemantikai és szintaktikai okokkal magyarázható: néha a jogi szaknyelvi terminológia, máskor pedig a mondat vonzatszerkezete nem teszi lehetővé a szerkezet egyszerű igével való helyettesítését. Gósy és Heltai (2005) pedig a terpeszkedő szerkezeteknek a fordított szövegekben való előfordulásával kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy nem minden esetben igaz, hogy a fordításokban több a terpeszkedő szerkezet, mint az eredeti magyar szövegekben.

A funkcióigés szerkezetek a tanácsi jogi szövegekben igen jól használhatóak, mert személytelen és nem cselekvő, voltaképpen körülírt szenvedő igealakok. A mediális igék mellett ez a másik leggyakoribb megoldás a passzívum átültetésére:

- (4) The following article *shall be inserted*: ... (90/88/EGK irányelv, HL L 61., 1990.3.10., 14. o.)
- (4a) Az alábbi cikk *kerül beillesztésre*: ...
- (5) Without prejudice to Decisions already taken pursuant to Article 10, an authorization shall be cancelled if *it is established* that: ... (91/414/EGK irányelv, HL L 230., 1991.8.19., 1. o.)

- (5a) A 10. cikk alkalmazása során már meghozott határozatok sérelme nélkül az engedélyt visszavonják, ha *megállapítást nyer*, hogy: ...
- (6) The Political and Security Committee *is invited* to approve the attached text and to forward it to COREPER and Council. (8518/08)
- (6a) A Politikai és Biztonsági Bizottság *felkérést kap*, hogy hagyja jóvá és továbbítsa a mellékelt szöveget a COREPER-nek és a Tanácsnak.

1.1.3 Létige + határozói igeneves szerkezet

Az alábbi angol szerkezetekben a múlt idejű participium és az igéből képzett melléknév homofón, ezért melléknévi állítmányként (létige + melléknév), illetve passzív szerkezetként is értelmezhető. Ezeket a szerkezeteket egyesek statikus passzívnek hívják, mások (Siewierska 1984) egyáltalán nem tekintik passzív szerkezetnek. Ezek a szerkezetek annyiban mindenképp különlegesek, hogy ha melléknévinek tekintjük őket, akkor állapotot jelölnek, ha viszont passzívnek, akkor a cselekvésre és annak eredményére vonatkoznak. Ez a szemléletbeli különbség jelentősen befolyásolja a lehetséges fordítási megoldások körét is. Mindenképp vizsgálatra érdemesek, ugyanis nem kevés fejtörést okozhatnak a fordítóknak.

A határozói igenév létigés szerkezete egy nyelvi babona szerint germanizmus, ezért sokan nem merik használni. Szepes Gyula (1986) bebizonyította, hogy ezek helyes magyar szerkezetek azokban az esetekben, amikor a cselekvés vagy történés eredményét jelölik, állapotot vagy állapotváltozást fejeznek ki, vagy ha személytelen mondatszerkesztésre törekszünk. Olyan tárgyias cselekvő (vagy műveltető) és mediális (vagy visszaható) igéből képezhetünk ilyen szerkezeteket, amelyek állapotváltozást eredményező cselekvést fejeznek ki (Keszler 2000). E szerkezeteket azokban az esetekben használjuk, ha a cselekvés eredményeképp létrejött állapot van a hangsúly. A hivatalos szóhasználat kerülendőnek tartja, talán ezért nem is sűrűn találkozunk vele:

- (7) ... the internal market comprises since 1 January 1993 of an area without internal frontiers in which the free movement of goods, persons, services and capital *is ensured*. (519/94/EK rendelet, HL L 67., 1994.3.10., 89. o.)
- (7a) ... a belső piac egy olyan, belső határok nélküli területet jelent, ahol az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása *biztosítva van*.

Sajnos előfordul, hogy ugyanezt a jelentéstartalmat (állapot vagy állapotváltozás) állítmányként használt bejezett melléknévi igenévvel fejezik ki a fordítók:

- (8) To that end the internal market comprises an area without internal frontiers in which the free movement of goods, persons, services and capital *is ensured*. (1889/2005/EK rendelet, HL L 309., 2005.11.25., 9. o.)

- (8a) E célból a belső piac egy olyan belső határok nélküli térség, ahol *biztosított* az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása.

Az ilyen mondatok homályosságát az okozza, hogy a sok elvont jelentésű névszó mellett egy statikus jelentésű, befejezett melléknévi igenév fejezi ki az állítmányt. Ráadásul a befejezett melléknévi igenév alakilag egybeesik az ige múlt idejű alakjával, ami sok esetben félreérthető. A múlt idejűnek érzékelt alakot a hallgató önkéntelenül kiegészíti a tárgyatlan ragozásnál gyakran odaértett *engem/téged/minket/titeket* alakok valamelyikével, ami szintén felesleges alaki homonímiát, és így félreértést okozhat. Azon kívül, hogy a megértést akadályozhatja, parlagon hagyja a határozói igenévnek a magyarban hagyományosan kialakult, eredményt (cselekvés eredményeként létrejött állapotot) kifejező szerepét. Az ilyen személytelen szerkezeteket általános alany használatával vagy határozói igenévvel fejezhetjük ki.

Külön vizsgálatot érdemelne annak feltérképezése, hogy mennyire elfogadott (sic!) a befejezett melléknévi igenév névszói állítmányi használata a magyar beszélők körében. A már melléknévvé vált igenevek esetében általánosnak mondható, ilyenkor többnyire alaki különbség is jelzi a funkciómegoszlást (az igeikötő helye).

Érdekesség, hogy a befejezett melléknévi igenév állítmányi használata nem új fejlemény, és még a germán hatást is megelőzi, jóllehet elvétve, és latinizmusokkal teli, fordított szövegekben fordul elő (D. Bartha 1991, 1992). A fordítóknak a pontos megfeleltetés és a jelöltség iránti örök igénye hozhatta létre a passzív tőből képzett participiumból és a létigéből álló szerkezeteket, amelyek később, részben a latin hatás visszaszorultával maguk is visszaszorulnak. Nyelvünk tehát úgy látszik, egyszer már kivédte ezt a homonimákhoz vezető szerkezetet, az nem ment át a szóbeliségbe, és nem grammatikalizálódott.

Elgondolkodtató azonban, hogy a befejezett melléknévi igenév állítmányi használata olykor az uniós fordítók magánjellegű szövegeiben, sőt szóbeli megnyilvánulásaiban is felüti a fejét (**A kérdés bizalmasan kezelt.*). A lexikalizálódás felé mutathat, hogy tagadás esetén az igeikötő nem válik el a tőtől: *A probléma nem megoldott* (vs. **A probléma nem oldott meg.*). A fenti kijelentésekben azonban a humorosság határait súroló homonímia áll fenn. Vajon ezúttal sikerül-e a participiumoknak állítmányi rangra emelkedni?

1.1.4 Melléknévi igenév

A participium megjelenhet befejezett, folyamatos vagy beálló melléknévi igenévként is a fordításban. A befejezett melléknévi igenév – a fentiek figyelembevételével – a létige és participium alkotta szerkezetek kézenfekvő fordítási lehetősége:

- (9) As an alternative, the following drafting *is suggested*: ... (12277/09)
 (9a) Alternatívaként az alábbi megfogalmazás *javasolt*: ...

Az állítmányként használt befejezett melléknévi igenevek esetében megfigyelhető a melléknévi használat rögzülése. E szerkezeteket máskor tárgyas, ill. mediális igéből képzett folyamatos melléknévi igenévvel fordítjuk:

- (10) ...come from a herd which *is recognised* as officially brucellosis free. (2008/752/EK határozat, HL L 261., 2008.9.31., 1. o.)
- (10a) ...hivatalosan brucellózismentesnek *minősülő* állományból származnak.

A módbeli segédigékkel képzett passzív szerkezetek lehetséges fordítása a tárgyas ható igéből képzett folyamatos melléknévi igenév, illetve a tárgyas igéből képzett beálló melléknévi igenév. Állítmányként mindkettő hordozza az eredetiben meglévő modális jelentéstöbbletet. A megengedést kifejező *-hat/-het* képzős igéből képzett folyamatos melléknévi igenév az alábbi esetben egy cselekvés lehetőségét fejezi ki:

- (11) Work *may not be continued* in the affected area until adequate measures have been taken for the protection of the workers concerned. (83/477/EGK irányelv, HL L 263., 1983.9.24., 25. o.)
- (11a) A munka *nem folytatható* az érintett területen, amíg megfelelő intézkedéseket nem tesznek az érintett munkavállalók védelmére.

A beálló melléknévi igenév a jogi szövegekre sokszor jellemző kötelező erőt jeleníti meg:

- (12) For the purpose of this Article ‚management company’ *shall be construed* as ‚investment company’. (2001/107/EK irányelv, HL L 41., 2002.2.13., 20. o.)
- (12a) E cikk alkalmazásában az „alapkezelő társaság” „befektetési társaságként” *értelmezendő*.

Olykor előfordul az angol főnév és ige jelentésének összevonása egyetlen melléknévi igenévbe:

- (13) *Consideration should be given* to the use of FCA-treated animals for this purpose. (96/54/EK irányelv, HL L 248., 1996.9.30., 1. o.)
- (13a) *Megfontolandó* az FCA-val kezelt állatok e célra való felhasználása.

1.1.5 Kihagyás

Az összetett állítmány igei részének kihagyásával elkerüljük a melléknévi igenév állítmányi szerepben való használatát. Akkor alkalmazható, ha a passzív ige jelentéstartalmát vissza tudjuk adni a magyarban névszói állítmánnyal vagy jelzős szerkezettel:

- (14) The test for resistance to radiation *shall be deemed* to have given a positive result if the following conditions are fulfilled: ... (92/22/EGK irányelv, HL L 129., 1992.5.14., 11. o.)
- (14a) A sugárzásállósági vizsgálat eredményei akkor kielégítőek, ha teljesülnek az alábbi feltételek: ...
- (15) Whereas each of the four languages in which the Treaty is drafted *is recognised* as an official language in one or more of the Member States of the Community; ... (A Tanács 1. rendelete, HL 17., 1958.10.6., 385. o.)
- (15a) ... mivel az a négy nyelv, amelyeken a Szerződést megszövegezték, egyben a Közösség egy vagy több tagállamának hivatalos nyelve; ...

1.2 Grammatikai átváltási műveletek

Az alábbi megoldásokban az a közös, hogy a célnyelvi mondatban a forrásnyelvi passzív mondat nyelvtani alanya tárgygyá, a logikai alany pedig nyelvtani alannyá válik, vagy nem jelenik meg.

1.2.1 Alany betoldása korábbi szövegrészekből

Az ágens nélküli, de nem személytelen mondatoknál alkalmazható, ha az ágens kiléte levezethető a szövegkörnyezetből, illetve egyéb ismeretekből. Ilyenkor a fordító kiemeli a korábbi szövegrészekből, vagy máshonnan vezeti le a szöveg implicit logikai alanyát, és a fordításban grammatikai alannyá teszi.

- (16) *It is therefore suggested* to the Council, subject to confirmation by Coreper, to adopt the draft conclusions as attached. (12938/09)
- (16a) *A munkacsoport tehát javasolja*, hogy a Tanács – a Coreper megerősítésére is figyelemmel – fogadja el a mellékletet képező tanácsi következtetéstervezetet.

Előfordulhat, hogy nem határozható meg pontosan az ágens kiléte. Ilyenkor általános/határozatlan alanyt toldhatunk be:

- (17) Furthermore, the Presidency has deleted the provisions on bundled supplies which *are seen* as being too rigid in reflecting all possible business scenarios covering elements of insurance or credits. (10219/09)
- (17a) Ezen túlmenően az elnökség törölte a kapcsolt szolgáltatásokra vonatkozó rendelkezéseket, amelyek *az általános vélekedés szerint* túl szigorúak, mivel valamennyi olyan lehetséges üzleti forgatókönyvet mérlegelnek, amely biztosítási vagy hitelelmet érint.

Meglehetősen ritka megoldás a tanácsi szövegekben. Ennek oka az lehet, hogy a fordítók a forrásszöveghez való lehető legnagyobb hűségre törekszenek, másrészt sok esetben nem dönthető el egyértelműen a logikai alany kiléte.

1.2.2 A logikai alany kiemelése a mondatból

A legegyszerűbb eset, amikor az eredeti mondatban van logikai alany, amely a fordításban nyelvtani alannyá válik.

- (18) The idea to launch a questionnaire on this point *was rejected* by a large majority of *Member States*. (7279/09)
- (18a) A tagállamok nagy többséggel *elutasították* azt az elgondolást, hogy e ponttal kapcsolatban kérdőívet tegyenek közzé.

Előfordulhat azonban, hogy a logikai alany nem ágensi, hanem más, pl. határozói bővítményként van jelen a forrásmondatban, ilyenkor nehezebb felismerni, hogy a fordításban nyelvtani alannyá tehető.

- (19) The (negative) growth of the market share of the Community industry *was mentioned* in recital 76 of the *provisional Regulation*. (2852/2000/EK rendelet, HL L 332., 2000.12.28., 17. o.)
- (19a) A közösségi iparág piaci részesedésének (negatív) növekedését *az ideiglenes rendelet (76) preambulumbekszede említette*.

1.2.3 Általános (T11.) alany használata

Akkor alkalmazzuk, ha sem explicit, sem implicit logikai alany nincs az eredetiben, vagy nem kívánatos az alany kitétele. Nyelvhelyességi szempontból ez a leginkább ajánlott forma a szenvedő tartalom kifejezésére (Jászó 2004: 221).

- (20) Delegations *are reminded* that this provision (except for the last sentence) corresponds to Article 20(3) of Regulation (EC) No 1896/2006. (7853/08)
- (20a) *Emlékeztetjük* a delegációkat, hogy ez a rendelkezés (az utolsó mondatot kivéve) megfelel az 1896/2006/EK rendelet 20. cikke (3) bekezdésének.

Az angolban a mögöttes ágens kétértelmű abból a szempontból, hogy az író/beszélő is a lehetséges ágensek körébe tartozik-e vagy sem (Siewierska 1984). Az általános alanyú igék ezzel szemben úgy értelmezhetők, hogy maga a beszélő is az ágensek közé tartozik, ezért csak azon ritka esetekben használhatók, amikor ez nem mond ellent a forrásszöveg jelentéstartalmának. Vannak azonban olyan dokumentumtípusok, amikor ajánlható lehet ez a megoldás, így például nyilatkozatok, tanácsi következtetések esetében.

1.2.4 Határozatlan (T/3.) alany használata

A többes szám harmadik személy használata a magyarban oly mértékben intézményesült a szenvedő értelem kifejezésére, hogy olyankor is használható, ha a cselekvő valójában csak egyes számú. Gyakori megoldás a tanácsi szövegekben, amikor nem tudjuk vagy nem akarjuk pontosítani az ágens kilétét:

- (21) The text *will be sent* to the European Parliament for a second reading in the framework of the codecision procedure. (1697/08)
- (21a) A szöveget az együttdöntési eljárás keretében második olvasatra *elküldik* az Európai Parlamentnek.

Számos esetben a fordító mégis kerüli a használatát, vagy azért, mert zavarja, hogy nem tudja T/3. személyű alanyhoz kötni az igealakot, vagy mert a szövegben korábban előforduló többes számú alany az adott határozatlan T/3. személyű igealakhoz tartozó alanyként is értelmezhető.

1.2.5 Implicit alanyú mondat használata

A módbeli segédigékkel képzett angol passzív szerkezetek magyar fordításában az igei állítmány nem kíván kiegészítést, hanem ún. implicit alanyú mondat jön létre, amelyben az alany referenciája csak a beszédhelyzetből vagy a szöveggörnyezetből válhat teljessé. Gyakori és a fordítók által igen kedvelt megoldás:

- (22) Therefore, no conclusion *could be reached* on the magnitude of the actual margin of dumping. (2074/2004/EK rendelet, HL L 359., 2004.12.4., 11. o.)
- (22a) Ezért a tényleges dömpingkülönbözlet nagyságáról *nem lehetett* következtetést *levonni*.
- (23) Regulations and other documents of general application *shall be drafted* in the four official languages. (A Tanács 1. rendelete, HL 17., 1958.10.6., 385. o.)
- (23a) A rendeleteket és az egyéb általánosan alkalmazandó okmányokat a négy hivatalos nyelven *kell megszövegezni*.

2. Problémák

Láttuk, hogy a passzív szerkezetek átváltására a magyarban igen sokféle megoldás áll rendelkezésünkre. Gyakran előfordul ezért, hogy egy-egy szerkezet többféleképp is átültethető magyarra. Mivel nem automatikus átváltásról van szó, a lehetőségek közül mindig több szempont mérlegelésével érdemes választani. Vizsgáljuk meg, melyek ezek.

2.1 Statikus-dinamikus értelmezés

Mint fentebb már jeleztük, az egyik problémát az okozza, hogy az angol nyelvben a passzív mondatok statikusan és dinamikusan egyaránt értelmezhetők, ami a fordítás szempontjából azt eredményezi, hogy választanunk kell a között, hogy magára a cselekvésre (ige) vagy a cselekvés eredményére (terpeszkedő szerkezetek) helyezzük-e a hangsúlyt:

- (24) This item *was not discussed* during the formal session. (8622/08)
- (24a) Ezt a napirendi pontot *nem vitatták* meg a hivatalos ülésen.
- (24b) E napirendi pont *megvitatására* a hivatalos ülésen *nem került sor.* /
- (24c) E napirendi pont a hivatalos ülésen *nem került megvitatásra.*

A határozói igenév az azonos tövű igékkel statikus-dinamikus oppozíciót alkot:

- (25) In Annex II to the Agreement, seven communes in Slovakia *are listed* under the geographical name of „Tokaj”. (5442/08)
- (25a) A megállapodás II. mellékletében „Tokaj” földrajzi név alatt Szlovákia esetében 7 települést *soroltak fel.*
- (25b) A megállapodás II. mellékletében „Tokaj” földrajzi név alatt Szlovákia esetében 7 település *van felsorolva.*

Az első megoldás mindkét példánál a dinamikus megközelítést helyezi előtérbe, itt a hangsúly magán a cselekvésen van. A második fordítás eredményközpontú, a hangsúly a cselekvés eredményén van.

2.2 Fókusz-topik kérdések

A passzív azért is ilyen gyakori az angolban, mert a tipikus jelöletlen mondatokban emberi ágens tölti be az alany/topik (az az elem, amelyről az állítás szól) pozícióját. Ehhez képest a passzivizálás lehetővé teszi, hogy az ágenstől eltérő elem kerüljön – ismert elemként – topikpozícióba, ugyanakkor az ágenst fókuszpozícióba, azaz pragmatikai szempontból a legfontosabb információt hordozó elem pozíciójába helyezi. Az ilyen mondatok célja az ágens kiemelése. A merev szórend, illetve az a tény, hogy nem csak a direkt tárgyat lehet passzivizálni, azt eredményezi, hogy az angolban más nyelveknél gyakrabban találkozunk ilyen szerkezetekkel.

- (26) These questions *will be addressed* by the JHA Counsellors. (8704/07)
- (26a) Ezekkel a kérdésekkel *az IB-tanácsosok foglalkoznak.*
- (26b) *Az IB-tanácsosok foglalkozni fognak* e kérdésekkel.

Grammatikailag mindkét megoldás helyes, a szóban forgó szövegekörnyezetben a (26b) megoldás kevésbé szerencsés, mivel ebben az ágens nincs kiemelve, nem adja vissza az eredeti jelentéstartalmat. A tágabb szövegekörnyezet dönti el, melyik a helyes megoldás.

Megfordítva a gondolatmenetet, az ágenssel nem rendelkező passzív mondatok aktívvá alakítása szintén némileg megváltoztatja a fordítás jelentéstartalmát az eredetihez képest. Az ágenssel nem rendelkező passzív mondatokban az állítmány tölti be a fókusz szerepét, ezért ha az ilyen mondatokba alanyt toldunk be, vigyázni kell arra, hogy továbbra is az ige maradjon fókuszban:

- (27) In this context, he underlines that on the one hand no central European database is established and no direct access to criminal records databases of other Member States *is foreseen*, ... (Az európai adatvédelmi biztos véleménye, HL C 42., 2009.2.20., 1. o.)
- (27a) Ezzel összefüggésben hangsúlyozza, hogy egyrészt *a jogszabály nem hoz létre* központi európai adatbázist, és nem írja elő a más tagállamok bűnügyi nyilvántartási adatbázisaihoz való közvetlen hozzáférést, ...

2.3 Téma-réma kérdések

Az angolban a passzív használatának egyik gyakori oka, hogy élettelen alany mellett általában nem állhat cselekvő állítmány. Az ilyen mondatokban passzív állítmány szerepel, és akkor sem történik alanyváltás, ha megjelenik a cselekvő alany. A szenvedő szerkezetnek fontos szerepe van abban, hogy megmaradjon a szöveg koherenciája azáltal, hogy a téma (alany) mindvégig azonos marad.

Összetett és beszédes példát kínál az európai elfogatóparancs egy javasolt módosítása (2009/299/IB kerethatározat, HL L 81., 2009.3.27., 24. o.), amely egyben azt is érzékelteti, hogy a passzív szerkezetek fordításának kérdései túllepnek a fordítástámogató elektronikus eszközök szegmenshatárain.

The executing judicial authority may also refuse to execute the European arrest warrant issued for the purpose of executing a custodial sentence or a detention order, if the person did not appear in person at the trial resulting in the decision, unless the European arrest warrant states that *the person*, in accordance with further procedural requirements defined in the national law of the issuing State:

A végrehajtó igazságügyi hatóság abban az esetben is megtagadhatja a szabadságvesztést kiszabó ítélet vagy szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása céljából kibocsátott európai elfogatóparancs végrehajtását, ha az érintett nem jelent meg személyesen a határozat meghozatalát eredményező eljárás során, kivéve, ha az európai elfogatóparancs szerint a kibocsátó állam nemzeti jogában meghatározott további eljárási követelményekkel összhangban:

<p>(a) in due time (i) either <i>was summoned</i> in person and thereby <i>informed</i> of the scheduled date and place of the trial which resulted in the decision, or by other means actually <i>received official information</i> of the scheduled date and place of that trial in such a manner that it was unequivocally established that he or she was aware of the scheduled trial, and (ii) <i>was informed</i> that a decision may be handed down if he or she does not appear for the trial; or</p>	<p>a) <i>az érintett személyt</i> kellő időben: i. személyesen <i>idéztek be</i>, és ily módon <i>tájékoztatják</i> annak a tárgyalásnak a kitűzött időpontjáról és helyszínéről, amely a határozat meghozatalához vezetett, vagy <i>az érintett</i> más módon ténylegesen hivatalos <i>tájékoztatást kapott</i> a szóban forgó tárgyalás kitűzött időpontjára és helyszínére vonatkozóan, mégpedig oly módon, hogy egyértelműen megállapítást nyert, hogy a kitűzött tárgyalásról tudomást szerzett; valamint ii. <i>tájékoztatják</i> arról, hogy a határozat meghozatalára sor kerülhet, ha nem jelenik meg a tárgyaláson; vagy</p>
<p>(b) being aware of the scheduled trial <i>had given</i> a mandate to a legal counsellor, who was either appointed by the person concerned or by the State, <i>to defend him or her</i> at the trial, and <i>was indeed defended</i> by that counsellor at the trial; or</p>	<p>b) <i>az érintett személy</i> a kitűzött tárgyalás tudatában <i>megbízást adott</i> a vagy általa vagy az állam által kijelölt jogi képviselőnek arra, hogy <i>őt az eljárás során védje</i>, és az említett jogi képviselő <i>ténylegesen ellátta az érintett személy védelmét</i> az eljárás során; vagy</p>
<p>(c) after <i>being served</i> with the decision and <i>being expressly informed</i> about the right to a retrial, or an appeal, in which the person has the right to participate and which allows the merits of the case, including fresh evidence, to be re-examined, and which may lead to the original decision being reversed: (i) <i>expressly stated</i> that he or she does not contest the decision; or (ii) <i>did not request</i> a retrial or appeal within the applicable timeframe; or</p>	<p>c) <i>az érintett személy</i> a határozat <i>kézbérését</i> és azt követően, hogy kifejezetten <i>tájékoztatják őt</i> a megismételt eljáráshoz vagy jogorvoslati eljáráshoz való jogáról, amelyben joga van részt venni, és amely lehetővé teszi az eset újból történő érdemi vizsgálatát – beleértve az új bizonyítékokat –, és amelynek eredményeként az eredeti határozattal ellentétes határozat is születhet: i. egyértelműen <i>kinyilvánította</i>, hogy nem vitatja a határozatot; vagy ii. <i>nem kért</i> megismételt eljárást vagy jogorvoslati eljárást a megállapított határidő leteltéig; vagy</p>

<p>(d) <i>was not personally served</i> with the decision but:</p> <p>(i) <i>will be personally served</i> with it without delay after the surrender and <i>will be expressly informed</i> of his/her right to a retrial, or an appeal, in which the person has the right to participate and which allows the merits of the case, including fresh evidence, to be re-examined, and which may lead to the original decision being reversed; and</p> <p>(ii) <i>will be informed</i> of the timeframe within which he or she has to request such a retrial or appeal, as mentioned in the relevant European arrest warrant.</p>	<p>d) a határozatot nem kézbesítették személyesen <i>az érintett személynek</i>, de:</p> <p>i. az átadást követően haladéktalanul, személyesen <i>kézbesíteni fogják neki</i>, és kifejezetten <i>tájékoztatni fogják őt</i> a megismételt eljáráshoz vagy jogorvoslati eljáráshoz való jogáról, amelyben joga van részt venni, és amely lehetővé teszi az eset újból történő érdemi vizsgálatát – beleértve az új bizonyítékokat –, és amelynek eredményeként az eredeti határozattal ellentétes határozat is születhet; valamint</p> <p>ii. <i>tájékoztatni fogják</i> arról, hogy milyen határidőn belül kell kérnie a megismételt eljárást vagy jogorvoslati eljárást a vonatkozó európai elfogatóparancsban említetteknek megfelelően.</p>
---	---

Az eredeti angol szövegben a passzív szerkezetek, illetve az a tény, hogy az alanyi/tárgyi szerepet nem morféma, hanem a szórend jelöli, lehetővé tették, hogy a téma (*the person*) egyszer szerepeljen, az összes többi albekezdés pedig így kapcsolódjon hozzá. A magyarban azonban olykor alanyként, olykor tárgyként (sőt határozóként) jelenik meg, és kitétele újra meg újra kötelező, ahol módosul az általa betöltött mondatrészi szerep.

3. Összefoglalás

A fenti példák azt mutatják, hogy bár a magyar és angol igenemek rendszere meglehetősen eltér, a fordítónak mégis számos lehetősége van arra, hogy a már régiesnek számító szenvedő igealakok helyett – több szempont egyidejű mérlegelésével – más lexikai és grammatikai megoldásokkal alkosson szenvedő/személytelen szerkezeteket. Általánosságban elmondható, hogy az alkalmazandó átváltási művelet kiválasztásakor döntő fontosságú a mondat, bekezdés-, illetve szövegszintű kontextus szerepe.

Irodalom

- Jászó A. 2004. *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor.
- B. Kovács Mária. 1999. Funkcióigés szerkezetek a jogi szaknyelvben. *Magyar Nyelvőr* 123. évf. 4. szám. 388–394.
- Balázs G. 2002. *Magyar nyelvhelyességi lexikon*. Budapest: Corvina.
- D. Bartha K. 1991. Az igeképzés. In: Benkő, L. (szerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana*. I. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 60–103.
- D. Bartha K. 1992. Az igeképzés. In: Benkő, L. (szerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana*. II/1. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 55–118.
- Gósy M., Heltai, P. 2005. A terpeszkedő szerkezetek hatása a feldolgozásra. *Magyar Nyelvőr* 129. évf., 4. szám. 473–487.
- Grétsy L., Kovalovszky M. 1985. (szerk.) *Nyelvművelő kézikönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Keszler B. 2000. (szerk.) *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Siewierska, A. 1984. *The Passive. A Comparative Linguistic Analysis*. London: Croom Helm.
- Szepeszy Gy. 1986. *Nyelvi babonák*. Budapest: Gondolat.

Források

- Az Európai Unió Hivatalos Lapja: http://eur-lex.europa.eu/RECH_reference_pub.do
- Az Európai Tanács nyilvános dokumentumai: <http://register.consilium.europa.eu/servlet/driver?typ=&page=Simple&lang=HU&cmsid=638>